

บทบาทขององคตในการแสดงโขน
เรื่องรามเกียรติ์ตอนพญักษ์ปักหลัก

The Roles of Ongkot in the Khon Performance,
the Episode of Ongkot Meets the Orgre Paklan

ศุภจิรา เพ็ชรประกอบ / Supajira Petprakob¹

ชนัย วรรณะลี / Chanai Vannalee¹

นิวัฒน์ สุขประเสริฐ / Niwat Sukprasert¹

Received: Feb. 28, 2024 Revised: Apr. 18, 2024 Accepted: May 15, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทขององคตในโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพญักษ์ปักหลัก โดยมีวิธีดำเนินการศึกษาจากเอกสาร การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์

องคตพญักษ์ปักหลักเป็นตอนย่อยอยู่ในการแสดงโขนชุดสี่มรรคา กล่าวถึงพระรามใช้ให้องคต หนุมาน และชมพูพานคุมพลวานรไปสืบข่าว นางสีดาและหาทางไปลงกา ระหว่างทางพญักษ์ปักหลัก ซึ่งเป็นเทวดาถูกสาปให้มาเฝ้าสระ องคตได้ต่อสู้กับพญักษ์ปักหลักและแก้คำสาปให้พญักษ์ปักหลัก กลับคืนสู่สวรรค์ องคตเป็นตัวละครที่สำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ องคตอยู่ในท้องมารดาได้ 6 เดือน พระฤษีนำไปฝากไว้ในท้องแพะ เมื่อครบกำหนด 10 เดือน พระฤษีได้แหวะท้องแพะนำทารกออกมา องคตจึงมีกำเนิดพิเศษมีลักษณะกายสีเขียว ฐานะสูงส่งเป็นถึงอุปราชเมืองขีดขิน องคตมีบุคลิกดี ท่าทีองอาจ

¹สาขาวิชานาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

¹Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts.

เฉลิยวณลาด พระรามจึงเลือกให้ไปทำการในเรื่องที่ต้องใช้วาทศิลป์ คือ ความสามารถในการเจรจา การแสดงโขนตอนนี้เห็นบทบาทขององคต 2 บทบาท ซึ่งเด่นชัดกว่าวรรณอื่น บทบาทที่ 1 ได้แก่บทบาทของการเป็นทหาร ซึ่งมีฝีมือ ในการต่อสู้ มีกำลังสมรรถภาพ มีความรับผิดชอบเด็ดขาด มีเชาวน์ไว ตกลงใจ ได้รวดเร็ว และมีความอดุสาหะวีริยะ คุณสมบัติของทหารที่ดีคือชำนาญ ในการใช้อาวุธและสามารถรบกับคู่ต่อสู้แบบตัวต่อตัวได้ บทบาทที่ 2 ได้แก่ การเป็นผู้แก้คำสาป ปัทมหลันทำผิดจึงถูกพระอินทร์สาปถือเป็นบทลงโทษ เมื่อรับโทษสมควรแล้วก็พ้นโทษได้ องคตแก้คำสาปด้วยการสังหารยักษ์ปัทมหลัน ซึ่งไม่ใช่การประหารชีวิตตามธรรมดาแต่เป็นการทำลายร่างที่ต้องโทษให้สิ้นไป เพื่อกลับไปสู่ภาวะของเทพดั้งเดิม บทบาททั้งสองนี้สอดคล้องกับการแสดงที่เป็น ภาระบวน์ท่ารำ คือ บทบาทการเป็นทหารสอดคล้องกับภาระบวน์ท่ารำกับยักษ์ ปัทมหลัน และบทบาทการเป็นผู้แก้คำสาปสอดคล้องกับภาระบวน์ท่ารำสังหาร ยักษ์ปัทมหลัน โดยศึกษาจากบทโขนของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตอนสี่มรรคา

คำสำคัญ : บทบาท องคต ยักษ์ปัทมหลัน

Abstract

This research article aimed to study the roles of Ongkot in the Khon performance, the episode of Ongkot Meets the Orgre Paklan. the methodology the study of documents, including observation and interview.

Ongkot Meets the Orgre Paklan is a sub-episode in the Khon performance of Sueb Marga, It depicteds Rama sending Ongkot, Hanuman, and Chomphuphan controlling apes to find the news about Nang Srida and find a way to the Lanka City. Along the way, they encountered Paklan, a celestial being cursed to guard the pond. Ongkot fought Paklan and broke the curse, sending Paklan

back to heaven. Ongkot is a significant character in the Ramakien. Ongkot had resided in his mother's womb for six months, Then a hermit placed it in a goat's womb. After 10 months in the womb, the hermit delivered Ongkot from the goat's womb. Therefore Ongkot had extraordinary birth with a green body and a high status, eventually becoming the ruler of a city. Ongkot had good personalities including being noble, brave, and highly intelligent., so Phra Ram chose him to perform duties that required eloquence. In this performance, these two roles of Ongkot are more prominent than other ape. The first role is a skillful - warrior. Ongkot is skilled in combat, physically fit, extremely responsible, quick-witted, decisive, and determined. The hallmark of a good soldier is proficiency in weapon use and the ability to engage in hand-to-hand combats. The second role is the curse remover. Paklan made a mistake, so he was cursed by Indra. After a term, the curse was broken. Ongkot broke the curse by killing Paklan which was not a usual execution but a transformation to the original angel status. These two roles are consistent with the choreography of the two dance processes, namely the combat dance and the dance of slaying Paklan to remove the curse. The scripts of the Foundation for the Promotion of Performing Arts under Her Majesty Queen Sirikit The Queen Mother, the episode of Sueb Marga, was studied.

Key Words : Roles, Ongkot, The Orgre Paklan

บทนำ

บทความวิจัยเรื่องนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต เรื่อง “กลวิธีการแสดงบทบาทของคตในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

ชุดสีมรรคา” หลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ของศุภจิรา เพ็ชรประกอบ โดยมีอาจารย์ ดร.ชนัย วรรณะสี เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และอาจารย์ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

องค์เป็นพญาवानรในเรื่องรามเกียรติ์ บุตรของพาลีเจ้าเมืองขีดขิน กับนางมณโฑ องค์มีบทบาทอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์หลายตอน ตอนเยาว์วัยในพิธีลงทรง ทศกัณฐ์แปลงเป็นปูหมายสังหารองค์แต่ถูกพาลีจับได้และให้องค์ตลากเล่น เมื่อถวายตัวเป็นทหารของพระราม พระรามใช้องค์ไปทำการหลายครั้ง เช่น ตอน องค์สื่อสาร เป็นทูตสื่อสารไปขอนางสีดาคืนจากทศกัณฐ์ ตอนกุมภกรรณลั้บหอกโมกขศักดิ์ หนุมานแปลงเป็นหมาเนาให้องค์ซึ่งแปลงเป็นกาจิกกินเพื่อทำลายพิธี ตอนสุครีพเสียที่ถูกอินทรชิตจับหนีบรกรรมไปลงกา องค์กับหนุมานไปช่วยกันได้ ตอนอินทรชิตล้ม องค์เป็นผู้ถือพานไปรองรับเศียรอินทรชิตไม่ให้ตกยังพื้น ตอนศึกแสงอาทิตย์ องค์แปลงเป็นพิจิตรไพร่พี่เลี้ยงของแสงอาทิตย์ไปลวงขอแวนแก้วจากพระพรหม ตอนทำอุบายลวงฤๅษีโคบุตรให้นำหนุมานไปฝากตัวแก่ทศกัณฐ์ องค์เป็นผู้รักษากล่องดวงใจทศกัณฐ์ไว้จนกว่าหนุมานจะกลับจากลังกา ตอนสำคัญที่องค์มีบทบาทโดดเด่นคือในตอนสีมรรคา องค์พญักษ์ปักหลักแสดงความสำคัญขององค์ในบทบาทที่น่าสนใจซึ่งมีความสัมพันธ์กับกระบวนท่ารำ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทขององค์ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ชุดสีมรรคา ตอนองค์พญักษ์ปักหลัก

ขอบเขตในการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาบทบาทขององค์จากบทโขนของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตอนสีมรรคา ซึ่งแสดงใน พ.ศ. 2562 โดยเทียบเคียงกับรามเกียรติ์

ตอนสี่มรรคาฉบับอื่น ได้แก่ ฉบับคำพากย์ ฉบับรัชกาลที่ 1 ฉบับรัชกาลที่ 2 และบ่อเกิดรามเกียรติ์

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทบทวนวรรณกรรม รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นแนวทางวิเคราะห์แล้วนำองค์ความรู้ดังกล่าวมากำหนดขั้นตอนดำเนินการดังนี้ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ การสังเกตการณ์ การตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล

ผลการวิจัย

จากการศึกษาบทบาทขององคตในบทและการแสดงโขนของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ผลการวิจัยพบว่าองคตเป็นพญาวานรที่สำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ บทบาทที่เด่นตอนหนึ่ง คือ ตอนสี่มรรคา องคตพญักษ์ปักหลักและได้ต่อสู้กัน ในที่สุดองคตได้สังหารยักษ์ปักหลัก ทำให้ยักษ์ปักหลักกลับคืนสู่สวรรค์ ภาระบททำรำในตอนนี้มี 2 ภาระบททำรำ ได้แก่ ภาระบททำองคตรบยักษ์ปักหลัก ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทการเป็นทหาร และภาระบททำรำสังหารยักษ์ปักหลัก ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทการเป็นผู้แก้คำสาป

1. เรื่องรามเกียรติ์ตอนสี่มรรคา องคตพญักษ์ปักหลัก

เรื่องรามเกียรติ์ ตอน สี่มรรคา องคตพญักษ์ปักหลัก เป็นตอนที่องคตมีบทบาทเด่นชัดมากกว่าวานรตนอื่น ส่วนใหญ่ข้าทหารของพระรามที่มีบทบาทมักเป็นหนุมาน แต่ในเหตุการณ์ตอนนี้แสดงบทบาทขององคตอย่างเด่นชัดในเรื่องความสามารถในการรบและการแก้ปมปัญหา เริ่มตั้งแต่พระรามตรัสสั่งให้พลวานรเดินทางไปสืบหาทางไปลงกา จนถึงเหตุการณ์ที่หนุมานพบนางสีดาและถวายแหวนสำเร็จ

จากการศึกษาพบว่าเรื่องรามเกียรติ์ ตอนสี่มรรคา เหตุการณ์ที่องคตพญักษ์ปักหลักนั้นปรากฏในวรรณกรรมรามเกียรติ์ทั้งหมด 4 ส่วนวน ดังนี้ 1) คำพากย์รามเกียรติ์ ใช้สำหรับเล่นหนังใหญ่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

- 2) บทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถือว่าเป็นวรรณกรรมรามเกียรติ์ของไทยที่สมบูรณ์ที่สุด
- 3) บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นวรรณกรรมรามเกียรติ์ที่กระชับกว่าพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1
- 4) บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีการดำเนินเรื่องตามรามายณะของอินเดีย

1.1 คำพากย์รามเกียรติ์

รามเกียรติ์ ตอนสี่บรมราชาในคำพากย์รามเกียรติ์ นั้นอยู่ในตอนหนุมานถวายแหวน ดำเนินเรื่องตั้งแต่พระรามสั่งให้หนุมาน ชมพู่พาน และองค์ศกพรวานรสี่บาททางไปลงกา ทั้งสามพร้อมพรวานรได้เดินทางไปทางทิศทักษิณ (ทิศใต้) จนถึงสระแห่งหนึ่งก็หยุดพักกองทัพ ถึงเวลาที่ยงคีนยักษ์ปักษ์หล่นขึ้นมาจากสระเห็นพวกพรวานร ยักษ์ปักษ์หล่นเข้าถีบองค์ซึ่งนอนอยู่ตรงกลางแล้วต่อสู้กันและเสียทีองค์ ยักษ์ปักษ์หล่นบอกองค์ว่าตนถูกพระอินทร์สาปเพราะไปลอบรักนางฟ้า ต่อเมื่อพระนารายณ์อวตารและใช้ให้ทหารไปสืบหานางสีดาที่ลงกา หากตนได้พบแล้วต้องให้ทหารพระนารายณ์ลูบกายยักษ์ปักษ์หล่นจึงจะพ้นคำสาปคืนไปสวรรค์ดั้งเดิม

1.2 บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระรามให้หนุมาน องค์ และชมพู่พานพร้อมไพร่พรวานร ไปสืบข่าวนางสีดาและสืบทางไปลงกา ทั้งหมดเดินทางมาถึงสระโบกขรณีก็หยุดพักนอน ยักษ์ปักษ์หล่นซึ่งเฝ้าสระอยู่ขึ้นมาจากสระเห็นวานรทั้งสามนอนอยู่ท่ามกลางไพร่พล ยักษ์ปักษ์หล่นนี้กว่าวานรกายสี่เขี้ยวเป็นนายจึงเข้าถีบและต่อสู้กัน ยักษ์ปักษ์หล่นสู้องค์ไม่ได้ก็ยอมแพ้ ยักษ์ปักษ์หล่นเล่าว่าเดิมตนเป็นข้าของพระอินทร์ ลอบเป็นชู้กับนางฟ้าชื่อเกษรมาลาจึงถูกสาปให้มาเป็นยักษ์เฝ้าสระ ต่อเมื่อได้พบทหารพระนารายณ์อวตารลูบกายยักษ์ปักษ์หล่นจึงจะพ้นสาป องค์ได้ลูบหลังยักษ์ปักษ์หล่นเพื่อแก้คำสาป ยักษ์ปักษ์หล่นจึงกลับกลายเป็นเทวดาเหาะกลับสวรรค์ไป

1.3 บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระรามใช้ให้หนุมาน องคต และชมพูพานคุมพลวานรจำนวนห้าร้อยนายไปสืบข่าวนางสีดาและสืบหาทางไปลงกา ทั้งหมดออกจากพลับพลา มุ่งตรงไปทางทิศหรีด (ทิศตะวันตกเฉียงใต้) จนถึงสระโบกขรณีก็พักนอน ตอนกลางดึกยักษ์ปักหลั่นขึ้นมาจากสระเห็นองคตนึกว่าเป็นหัวหน้าก็คิดจะสังหารก่อนแล้วจึงจะจับไพร่พลวานรในที่หลัง ปักหลั่นโหมถีบองคตซึ่งตื่นขึ้นมาก็เรียกบรรดาวานรทั้งหลายให้ช่วยกันจับยักษ์ปักหลั่น เมื่อถูกจับได้และรู้ว่าพวกวานรเป็นทหารพระนารายณ์อวตาร ยักษ์ปักหลั่นก็ตีใจบอกว่าเดิมเป็นข้าของพระอินทร์ลอบเป็นซู้กับนางฟ้าชื่อมาลีจึงถูกสาปให้เป็นยักษ์เฝ้าสระ ต่อเมื่อพบและถูกทหารพระนารายณ์สังหารจึงจะพ้นคำสาปกลับไปเป็นเทวดาในสวรรค์องคต จึงใช้พระขรรค์สังหารยักษ์ปักหลั่นตามคำร้องขอ

1.4 บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื้อความในรามายณะกัณฑ์ที่ 4 กิษกินธากัณฑ์ มีว่า เมื่อพาลีตายแล้วพระรามจัดการราชาภิเษกสุครีพให้ครองเมืองกิษกินธ์ สุครีพตั้งองคต² เป็นยุพราช พระรามพระลักษมณ์พักอยู่ในถ้ำที่เขาปรศรวนจนสิ้นฤดูฝน สุครีพเรียกบรรดาวานรมาชุมนุมกันรวมพลได้หลายโยก จัดแบ่งให้แยกย้ายกันไปตามทิศต่าง ๆ องคตคุมพลไปทางทักษิณ (ทิศใต้) พร้อมกับหนุมานและตาระเที่ยวค้นตามเทือกเขาวินธัย พบอสุรตนหนึ่งซึ่งองคตชกจนรากลืออดตาย (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2503, น.58-59)

ในรามายณะของวาลมิกีก่กล่าวถึงเหล่าทหารของพระรามได้รับคำสั่งให้ไปสืบหานางสีดา มีเนื้อความคล้ายกับในบ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์

² ชื่อต่าง ๆ ในรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้ตามฉบับสันสกฤต ทั้งชื่อตัวละครและชื่อสถานที่ เช่น องคต กิษกินธ์ เป็นต้น

กล่าวคือ ในกษิณธำณท์ สรรคที่ 40 และสรรคที่ 47 (มหากาพย์รามายณะ
ของวาลมิกี, 2557, น.425, 434-435) ว่า

[...] สุครีวะผู้เป็นใหญ่ในหมู่วานร ผู้กล้า ผู้ชาญฉลาด
มีบัญชาแก่นักรบผู้ว่องไว และหาญกล้าเหล่านั้น
ซึ่งมีอังคหะเป็นหัวหน้า และได้ส่งกองทัพที่ยิ่งใหญ่ไป
ทางทิศใต้ [...]

เมื่อเห็นสุรตนนั้นดูเหมือนภูเขา [...] อังคหะโอรสวาลิน
ก็พุ่งเข้าไปหาอย่างแรงแล้วตบด้วยฝ่ามือ เมื่อถูกโอรส
วาลินชกจนโลหิตไหลออกจากปาก อสุรก็ล้มลงกับพื้น
เหมือนกับภูเขาคู่ที่พังทลายลง

วรรณกรรมรามเกียรติ์ทั้ง 4 ส่วน มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ แม้เป็น
เรื่องตอนเดียวกันแต่มีรายละเอียดแตกต่างกัน คำพากย์รามเกียรติ์และบทละคร
รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ยักษ์ปีกหั่นเข้าทำร้ายองค์เพียงผู้เดียวและได้ต่อสู้กัน ในคำพากย์องค์
ลูปกาย ในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 ระบุว่าองค์ลูปหลัง ยักษ์ปีกหั่นจึงฟันสาป
ส่วนในบทละครรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภลัย เมื่อถูกยักษ์ปีกหั่นถีบองค์ก็เรียกวานรอื่น ๆ ให้ตื่นขึ้นช่วยจับ
และองค์สังหารยักษ์ปีกหั่นเพื่อให้พ้นคำสาป ในบ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์
องค์ทพบอสุรตนหนึ่งและชกจนตาย เห็นได้ว่าพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 2
เพียงส่วนเดียวที่กล่าวถึงองค์แก้คำสาปด้วยการสังหารยักษ์ปีกหั่น

2. ประวัติองค์

องค์เป็นวานรกายสีเขียว สวมมงกุฎยอดสามกลีบ เป็นบุตรของ
พาลีกับนางมณฑิธา มีโคลงประจำภาพจารึกไว้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ผู้แต่ง
คือ ขุนวิจิตรวราสาร ดั่งนี้

๑ นามขุนกระบี่นี้	องคต เสนอนอ
กากาศราชเอารส	ฤทธิ์ล้ำ
สี่เขี้ยวดุจมรกต	มกุฎกลีบ สามแฉ
เกลี้ยงยศอุปราชค้ำ	เขตตัวชืดชิน

(เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, 2551, น.169)

โคลงบรรยายว่าองคตเป็นบุตรของพญาอากาศ (พาลี) มีฤทธิ์มาก ภายสี่เขี้ยวเหมือนมรกต มีมกุฎยอดสามกลีบ เป็นอุปราชเมืองชิตชิน

2.1 กำเนิดองคต

กำเนิดขององคตนั้นค่อนข้างพิสดาร กล่าวคือเมื่อพาลีแย่งนางมณฑิลาจากทศกัณฐ์มาเป็นมเหสี ฤๅษีโคบุตรผู้เป็นอาจารย์ของทศกัณฐ์ ได้มาขอนางมณฑิลาคืนจากพระฤๅษีอังคตผู้เป็นอาจารย์ของพาลี พาลีจำต้องคืนนางมณฑิลาแก่ทศกัณฐ์ แต่ขณะนั้นนางมีครรภ์ ฤๅษีอังคตจึงผ่าท้องของนางมณฑิลา แล้วนำทารกไปใส่ไว้ในท้องแพะ เมื่อครบกำหนดคลอดจึงผ่าท้องแพะและนำทารกออกมา ตั้งคำประพันธ์ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ว่า

๑ เมื่อนั้น	องค์พระอาจารย์มานกล้ำ
สมาธิสำรวมวิญญาน์	โดยมหาไสยเวทพิธี ฯ

ฯ 2 คำ ฯ

๑ เป่าเข้าไปปากนางแพะ	แล้วแหวะด้วยมีดพระฤๅษี
ซ้อนองค์กุมารมาทันที	วางที่พานทองพรายพรรณ ฯ

ฯ 2 คำ ฯ

๑ บัดนั้น	เฝ้าแก่ชะแม่มสาวสวรรค์
ต่างคนขึ้นชมบังคมคัล	เชิญพระกุมารนั้นออกไป ฯ

ฯ 2 คำ เสมอ ฯ

๑ ขำระสรรสนานหลานอินทร์	ให้หมดมลทินดั่งแชไข
แล้วเชิญพระโอรสยศไกร	ขึ้นไว้เหนืออาสน์โอฟาร์ ฯ

ฯ 2 คำ ฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่ม 1, 2549, น.139-140)

องค์อยู่ในท้องนางมณโฑได้ 6 เดือน เมื่อครบกำหนด 10 เดือน พระฤๅษีก็ได้แหะท้องและนำทารกออกมา และตั้งชื่อให้ว่าองค์ตามชื่อของ พระฤๅษีองค์ พาลีให้นางดาราลและนางสนมที่เลี้ยงเลี้ยงดูอย่างดี องค์จึง นับเป็นบุคคลที่มีกำเนิดพิเศษ

2.2 บุคลิกขององค์

บุคลิก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.676) หมายถึง ลักษณะ จำเพาะของตัวแต่ละคน สภาพนิสัยจำเพาะของแต่ละคน องค์นั้นเป็น ตัวละครหนึ่งที่มีบุคลิกโดดเด่นดังนี้

2.2.1 รูปร่าง

องค์มีรูปร่างที่เป็นลักษณะเฉพาะ ลักษณะนี้องค์มีมา ตั้งแต่กำเนิด คือ กายสีเขียว มีลักษณะราศีดี ซึ่งคำประพันธ์กล่าวไว้ดังนี้

๑ เมื่อนั้น	พาลีฤทธิแรงแข็งขัน
เห็นพระลูกยาวิลาวัณย์	ผิวพรรณเสาวภาคย์ทั้งกายา
พิศพักตร์ลักษณาราศี	เป็นที่จำเริญเสนาหา
ตัวเขียวปรากฏรจนา	โสภาม่องพักตร์อำไพ
จึ่งจัดสาวสรรค์กำนัลนาง	ล้วนโฉมสำอางประทานให้
ทั้งพระนมพี่เลี้ยงนอกใน	มหาดเล็กเด็กใช้ครบครันฯ

ฯ 6 คำ ฯ เจรจา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, เล่ม 1, 2549, น.140)

ประพันธ์ สุคนธชาติ (2511, น.202) กล่าวถึงองค์ไว้ใน เรื่อง “สีและลักษณะของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์” ว่า องค์มีสีเขียวกลางหรือ สีเขียวมรกต มงกุฎสามกลีบ ปากหุบ ซึ่งสัมพันธ์กับสีและลักษณะหัวโขนด้วย

2.2.2 ลักษณะดี

องค์เป็นผู้ที่มีลักษณะดี ท่วงทือองอาจ ปรากฏในบท พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 1 สุครีพนำองค์และชมพูพานถวายตัวแต่พระราม ดังคำประพันธ์กล่าวไว้ว่า

๑ เมื่อนั้น พระกฤษณูรักษ์นาถา
 ได้ฟังจึงทอดทศนา ดูพักตราทั้งสองวานร
 ท่วงทีกริยาองอาจ ดั่งลูกราชไกรสร
 องคตนั้นคล้ายกับปิตร ภูธรขึ้นชมยินดี [...]
 (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, เล่ม 2, 2549, น.36)

องคตมีท่วงท่าภาคภูมิ ลักษณะเป็นหัวหน้าหรือผู้นำ
 ดังในบทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 2 ตอนปักหลักขึ้นมาจากสระ เห็นองคต
 ท่ามกลางวานรทั้งหลายก็คิดว่าเป็นตัวนาย ดังคำประพันธ์ว่า

เห็นกระษีมีเครื่องประดับประดา กายาเขียวขำอำไพ
 นิ่งพินิจคิดสำคัญมันหมาย อ้ายตัวนี้ดีร้ายเป็นนายใหญ่
 จะสังหารผลาญมันให้บรรลัย แล้วจะได้จับพหลกระบินทร์ [...]
 (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เล่ม 1, 2498, น.3)

2.2.3 มีสติปัญญา วาทศิลป์ดีเลิศ

องคตเป็นผู้ที่มีสติปัญญา อีกทั้งยังมีวาทศิลป์ที่ดีจนได้
 รับเลือกจากพระรามให้เดินทางไปสืบข่าวยังลงกาพร้อมกับหนุมาน ชมพูพาน
 และไพร่พลวานร ดังคำประพันธ์ในบทพากย์รามเกียรติ์ว่า

๑ องคตลูกท้าวพาลี มั่นพบไพร่
 จะแก้ด้วยเพโทบาย
 ๑ พาที่อาจหาญแยบคาย รู้ลักษณะภิปราย
 ในรณเรื่องวิทยา ฯ

ฯ เจริจฯ ฯ

(กรมศิลปากร, 2546, น.189)

มาพักผ่อน นอนหลับ กับพสุธา อสุรา ขึ้นจาก คงคาลัย

- ปี่พาทย์ทำเพลงรวสามลา •
- ปักหลั่นรำตามกระบวนท่า •

เจรจา

ปักหลั่น : เดินเที่ยวไปริมรอบขอบสระปะลิงป่า นอนเกลื่อนกลาดตาชดา
น่าสงสัย เอ๊ะ แปลกจริงลิงพวกนี้ไซ้ไรไปไหนกัน เจ้าตัวเขียนนอนกลางนั้น
คงเป็นนาย จะต้องสังหารมันให้ตายเสียแต่ต้นแล้วจึงจับพวกไพร่พล
ผลาญชีวี พลางสำแดงแผลงฤทธิ์ถีบองคตด้วยศักดา

- ปี่พาทย์ทำเพลงรว •
- ปักหลั่นถีบองคตตกลงจากแท่นหิน •
- หนุมาน ชมพูปาน และพลวานรตื่นขึ้น •
- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด •
- องคตรบกับปักหลั่น แล้วจับได้

เจรจา

องคต : เฮ้ยไอ้อสุรา มึงเลือดลือดอดเข้ามาแต่ข้างไหน ไอ้กำลังตัวมึงนี้มีนามใด
จงเร่งว่าเหตุไฉนไม่เกรงศักดาพวกพานร ซึ่งเป็นทหารขององค์พระสีกร
รามาวตาร

ปักหลั่น : ปักหลั่นขุนมารอัญชลีด้วยดีใจ แล้วชี้แจงแจ้งความตามนัยว่าตัวข้านี้
เดิมเป็น ข้าบาทท้าวโกสีย์จอมเทวา แต่ข้าได้เป็นชู้กับนางฟ้าชื่อมาลี
องค์ท้าวสหสนันย์ทรงทราบจึงสาปข้านี้ให้เป็นยักษ์ ชื่อปักหลั่น
อสุรศักดิ์เฝ้าสระศรีต่อเมื่อใดองค์พระจักรีอวตารทรงใช้ให้ข้าเฝ้า
เหล่าทหารสี่มรรคา แล้วสังหารผลาญชีวาข้าอาสัญจะพันคำสาป
ของเทวัญท้าวโกสีย์ซึ่งเราได้พบท่านในวันนี้ดีหนักหนาขอได้โปรด
สังหารผลาญชีวาให้บรรลัยข้าจะพันคำสาปได้กลับไปทิพย์สถาน

องคต : เอาเถิดเราจะช่วยให้ท่านสมปรารถนาว่าพลางซักพระขรรค์เงื้อง่าทำท่าที
แล้วสังหารปักหลั่นอสุรสีนชีวาพันคำสาปคืนฟากฟ้าสุราลัย

- ปี่พาทย์ทำเพลงแหงวีไสย, รว, โอด •

- องคตราตามกระบวณท่า แล้วสังหารปักหลัก •
 - ปีพาทย์ทำเพลงเชิด •
 - หนุมานสั่งพลวานรทั้งหมด เดินทางต่อ •
- (มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ,
2562, น.19-20)

ในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช องคตตื่นแต่เพียงผู้เดียวมารบกับยักษ์ปักหลักจนจับยักษ์ปักหลักได้แล้ววานรอื่น ๆ จึงตื่น แต่ในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย วานรทุกตนตื่นขึ้นพร้อมกันแล้วช่วยกันจับยักษ์ปักหลัก บทโขนตอนนี้ดำเนินความตามบทพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย คือ พญาวานรและพลวานรทั้งหมดตื่นขึ้นพร้อมกันแต่ไม่ให้อาวุธอื่นเข้ารบ คอยระวังเหตุเท่านั้น ให้องคตผู้เดียวรบกับยักษ์ปักหลัก ส่วนการแก้คำสาบด้วยการสังหารปักหลักโดยองคตเป็นผู้ฟันด้วยพระขรรค์ เป็นการดำเนินความตามพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

4. บทบาทขององคต ตอน องคตพญักษ์ปักหลัก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.648-649) ให้ความหมายของบทบาทว่า การทำท่าตามบท การรำตามบท โดยปริยายหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู

องคตเป็นพญาวานรทหารเอกของพระรามคู่กับหนุมาน ดังนั้นจึงมีบทบาทสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ บทบาทขององคตในโขนชุดสีบมรรคา องคตพญักษ์ปักหลัก มีดังนี้

4.1 บทบาทของทหาร

ทหาร แปลว่า ผู้มีหน้าที่สู้รบ นักรบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.548) ผู้เป็นทหารต้องรู้จักใช้อาวุธ รู้จักกระบวณต่อสู้ต่าง ๆ ในสมัยโบราณทหารหรือนักรบไทยต้องชำนาญการใช้อาวุธ เช่น ดาบ หน้าไม้ เกาทัณฑ์ หอก ทวน แหวน หลาว ฯลฯ (วีรวัลย์ งามสันติกุล (บก.), 2555, น.12) และในตำรา

ยุคทศวรรษ (กรมยุทธการทหารบก, 2470, น.259-260) กล่าวว่า ผู้สามารถปฏิบัติภารกิจได้โดยลำพังจักต้องมีลักษณะที่ดีหลายประการ คือ มีกำลังสมรรถภาพ มีความรับผิดชอบเด็ดขาด มีเขาวนไว้มั่น ทกลงใจได้รวดเร็วปราศจากความลังเล และมีความอดุสาหะวิริยะ คุณสมบัติของทหารที่ดีคือชำนาญในการใช้อาวุธ และสามารถรบกับคู่ต่อสู้แบบตัวต่อตัวได้ คุณสมบัติดังกล่าวเป็นของทหารในอดีตที่มีความสอดคล้องกับองค์ที่รบกับยักษ์ปักหลั่นจนสามารถเอาชนะได้

4.2 บทบาทของการเป็นผู้แก้คำสาป

สำหรับบทบาทผู้แก้คำสาปให้ยักษ์ปักหลั่นด้วยการสังหารนั้น มีความสอดคล้องและเกี่ยวข้องกับแนวคิดของคติชนวิทยาในทางคติชนวิทยา การสาปถือเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่ง เป็นพิธีกรรมที่เนื่องในกลวิธีโดยตรง (Direct) ซึ่งเป็นการกระทำให้บรรลุผลโดยไม่ต้องอาศัยสื่อภายนอก ผลที่เกิดขึ้นเป็นไปโดยอัตโนมัติ (Gennep, 1960, p.14) ผู้กระทำเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจในตัวเองเหนือกว่าผู้ถูกระทำจึงสามารถดำเนินการสาปได้ทันทีโดยไม่ต้องอ้างอิงสิ่งอื่น พระอินทร์เป็นหัวหน้าของเทวดาจึงสาปโดยถือเป็นการลงโทษในความผิดในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน (Motif Index of Folk Literature) อนุภาคการลงโทษ (Punishments) จัดอยู่ในหมวด Q ซึ่งมีชื่อย่อยกล่าวถึงการลงโทษเพราะล่วงประเวณี (Stith Thompson, 1955, p.2120) ส่วนอนุภาคการแก้คำสาปอยู่ในหมวด D ความวิเศษ (Magic) ซึ่งมีชื่อย่อยกล่าวถึงการแก้คำสาปด้วยการฆ่า (Stith Thompson, 1955, p.577)

การลงโทษในวรรณคดีไทยมีหลายวิธี ในกรณีของปักหลั่น การลงโทษด้วยการเปลี่ยนสถานภาพจากเทวดาไปเป็นยักษ์ต้องจากที่อยู่คือสวรรค์ไปยังโลกมนุษย์ ลดทิพยภาวะไปเป็นผู้เสพสัตว์ นอกจากเป็นความทุกข์ทรมานกายแล้วยังเสื่อมเสียเกียรติอีกด้วย ศิราพร ณ ถลาง (2552, น.60) กล่าวว่า การกำหนดว่าทำผิดอย่างไรต้องรับโทษอย่างไรนั้น เป็นเรื่องมาตรฐานทางศีลธรรมของแต่ละวัฒนธรรมการสาปถือเป็นบทลงโทษผู้ทำผิด โดยทั่วไปในสังคมเมื่อรับโทษสมควรแล้วก็พ้นโทษได้โดยมีข้อแม้

ต่างกัน ในกรณีของยักษ์ปักหลักั้นการสังหารไม่ใช่การประหารชีวิตแต่เป็นการทำลายร่างที่ต้องโทษให้สิ้นไป เพื่อไปสู่ภาวะของเทพซึ่งมีความสุขดั้งเดิม

จากบทบาทการแก้คำสาปขององค์ตนั้นเมื่อนำมาวิเคราะห์กับแนวคิดทางคติชนวิทยาแล้วพบว่า การสาป การแก้คำสาป หรือแม้แต่การอวยพร ถือเป็นพิธีกรรม ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงนั้นผู้ทำพิธีกรรมดังกล่าวต้องมีคุณลักษณะที่เหนือกว่าผู้ถูกสาป อันได้แก่ คุณวุฒิ วิทยุฒิ ชาติวุฒิ ส่วนพิธีกรรมทางอ้อมในกรณีนี้ผู้ทำพิธีนั้นไม่ได้มีคุณสมบัติเหนือกว่าผู้ถูกสาป จำเป็นต้องใช้พลังอำนาจจากบุคคล สิ่งของ หรือปัจจัยอื่น ๆ

ในกรณีแก้คำสาปขององค์ตถือว่าเป็นพิธีกรรมทางตรงเนื่องจากองค์ตนั้นมีคุณสมบัติทั้งคุณวุฒิ (ปัญญา ความรู้ ความสามารถ) และมีชาติวุฒิ (ชาติกำเนิด) ที่เหนือกว่ายักษ์ปักหลักั้นและยังสืบเชื้อสายมาจากพระอินทร์ ซึ่งเป็นผู้สาปยักษ์ปักหลักั้นอีกด้วย จึงมีความสมเหตุสมผลที่องค์ตจะเป็นผู้ได้รับบทบาทหน้าที่นี้ การแก้คำสาปขององค์ตโดยการสังหารยักษ์ปักหลักั้นด้วยจิตที่เมตตาอยากจะช่วยเหลือยักษ์ปักหลักั้นให้พ้นจากความทรมานนั้นถือว่าเป็นการมอบชีวิตใหม่ให้แก่ยักษ์ปักหลักั้นอีกครั้งหนึ่ง

5. บทบาทขององค์ตกับกระบวนท่ารำ

การแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดสี่บรมราชา ตอนองค์ตพญักษ์ปักหลักั้น มีกระบวนการแสดงขององค์ต 2 กระบวน ได้แก่ กระบวนท่ารบ และกระบวนท่ารำสังหารยักษ์ปักหลักั้นซึ่งสัมพันธ์กับบทบาทขององค์ต

5.1 กระบวนท่ารบกับยักษ์ปักหลักั้น

การรบเริ่มจากยักษ์ปักหลักั้นถีบองค์ตลงจากแท่นที่นอนแล้วสู้รบกัน จบด้วยการที่องค์ตจับยักษ์ปักหลักั้นมัด ในบทโขนยักษ์ปักหลักั้นคิดว่า “เจ้าตัวเขี้ยวอนกลางนั้นคงเป็นนาย” องค์ตถูกยักษ์ปักหลักั้นถีบในเพลงเร็วและสู้รบกันในเพลงเชิด องค์ตสามารถจับยักษ์ปักหลักั้นได้และสอบสวนยักษ์ปักหลักั้นสังเกตได้ว่าองค์ตกับยักษ์ปักหลักั้นเป็นตัวละครที่มีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากองค์ตเป็นหลานของพระอินทร์ผู้ที่สาปยักษ์ปักหลักั้น

ภาพที่ 1 องครตบยักษ์ปักหลั่น ท่าลอยสาม

(ที่มา : มุลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

พระบรมราชินีนาถ, 2562, น.39)

ตามบทพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย องครตเรียกบรรดาวานรให้ตื่นขึ้น แล้วช่วยกันกับหนุมาน ชมพูปาน และพลวานร จับยักษ์ปักหลั่น แต่ในบทโขนของมุลนิธิศิลปาชีพฯ ดำเนินความตามบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 ที่ให้วานรทุกตนตื่นพร้อมกัน โดยปรับเป็นกระบวนท่ารำ ไม่ใช่ค้ำกลอนเพื่อให้กระชับรวดเร็ว อย่างไรก็ตามให้องครตเพียงผู้เดียวสู้กับยักษ์ปักหลั่น ในบทโขนระบุว่า “หนุมาน ชมพูปาน และพลวานรตื่นขึ้น ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด องครตรบกับยักษ์ปักหลั่นแล้วจับ”

กระบวนท่ารำขององครตในตอนนี้มีจุดเด่นเพราะเป็นการรบตัวต่อตัวกับยักษ์ปักหลั่นสอดคล้องกับบทบาทการเป็นทหารซึ่งต้องมีฝีมือในการใช้อาวุธต่อสู้กับศัตรูแบบตัวต่อตัวได้ดี และสอดคล้องกับบทโขนที่ว่า ในที่สุดแล้วองครตจับยักษ์ปักหลั่นได้

5.2 กระบวนท่ารำสังหารยักษ์ปักหลัก

ในบทละครพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 หลังจากที่ท้องคตสอบสวนยักษ์ปักหลักแล้วได้ช่วยแก้คำสาปให้โดยการสังหาร บทละครกล่าวว่างคตชกพระขรรค์แล้วอย่างสามขุมเข้ามาใช้เพลงหน้าพาทย์เชิดฉิ่งแล้วโอดในการแสดงโขนของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ เมื่อ พ.ศ. 2562 มีการบรรจุเพลงหน้าพาทย์เบ็ดเตล็ดที่ชื่อว่าแทงวิไสย ประกอบกระบวนท่ารำอาวุธขององค์มีการนำกระบวนท่าของตัวลิงมาผสมกับท่ารำอาวุธกระบี่กระบองแล้วแทรกการเล่นมุกตลกให้ยักษ์ปักหลักตื่นตระหนกที่จะถูกสังหาร องค์จึงช่วยด้วยการให้หลับตา ใช้ดินเหนียวอุดหูเพื่อไม่ให้ได้ยินเสียงพระขรรค์ ตลอดจนคอยปลอบให้ยักษ์ปักหลักสงบ กระบวนการแสดงดังกล่าวนี้เป็นกระบวนการแสดงขององค์ที่น่าสนใจ มีมิติในการแสดงเพิ่มเติมมากขึ้น ทำให้ภาวะตึงเครียดดูเบาลงเกิดความสุขสนุกสนานและเข้าใจเนื้อเรื่องมากขึ้นด้วย

กระบวนท่ารำองค์สังหารยักษ์ปักหลักสอดคล้องกับบทบาทการเป็นผู้แก้คำสาป ทำให้ผู้ถูกสาปพันทุกข์กลับคืนสู่ภาวะที่ดีขึ้นเสมือนให้ชีวิตใหม่แก่ผู้ถูกสาปด้วย

ภาพที่ 2 องค์ตราสังหารยักษ์ปักหลัก

(ที่มา : Khon Performance โขนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ, 2565)

สรุปและอภิปรายผล

องค์ความเป็นบุตรของพาลีผู้ครองเมืองขีดขินกับนางมณฑาเป็นบุคคลที่มีกำเนิดพิเศษ มีรูปร่างลักษณะเฉพาะคือกายสีเขียว มีสังาราศี มีสติปัญญา อีกทั้งยังมีวาทศิลป์ดีฉลาดในการเจรจา จนได้รับเลือกจากพระรามให้เดินทางไปสืบข่าวยังลงกาพร้อมกับหนุมาน ชมพูปานและไพร่พลวานรตอนองค์ตบยักษ์ปีกหั่นเป็นเหตุการณ์สั้น ๆ ในชุดสีบมรรคา เป็นตอนที่องค์ตบยักษ์ปีกหั่นเด่นชัดมากกว่าพญาวานรตนอื่นคือหนุมานและชมพูปานซึ่งไปด้วยกัน องค์ตบยักษ์ปีกหั่นได้ต่อสู้กับยักษ์ บทโขนตอนสีบมรรคาของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ดำเนินเรื่องตามพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เห็นบทบาทสำคัญขององค์ตบ 2 บทบาท ได้แก่ การเป็นทหารผู้ชำนาญอาวุธและสามารถรบกับคู่ต่อสู้แบบตัวต่อตัวได้ และการเป็นผู้แก้คำสาป ทำให้กลับไปสู่ภาวะของเทวดา เป็นการคืนชีวิตใหม่ให้ยักษ์ปีกหั่นด้วย

การแสดงโขนตอนสีบมรรคานี้มีตัวละครครบทุกประเภท ทั้งพระนาง ยักษ์ และลิง ในช่วงที่องค์ตบยักษ์ปีกหั่นมีตัวละครคือลิงกับยักษ์ มีกระบวนการแสดง 2 กระบวน ได้แก่ กระบวนท่ารบ และกระบวนท่าสังหารยักษ์ปีกหั่น กระบวนท่ารบขององค์ตบยักษ์ปีกหั่น เริ่มจากยักษ์ปีกหั่นถีบองค์ตบลงจากแท่นที่นอนแล้วสู้กัน จบด้วยองค์ตบยักษ์ปีกหั่นมัด ส่วนกระบวนท่าสังหารยักษ์ปีกหั่น เป็นการรำฟืนคอยักษ์ปีกหั่น โดยนำกระบวนท่าของตัวลิงมาผสมกับท่ารำอาวุธกระบี่กระบองแล้วแทรกมุขตลก กระบวนท่าทั้งสองนี้สอดคล้องกับบทบาท 2 บทบาทขององค์ตบ ได้แก่ กระบวนท่ารบสอดคล้องกับการเป็นทหาร และกระบวนท่าสังหารยักษ์ปีกหั่นสอดคล้องกับบทบาทการเป็นผู้แก้คำสาปได้อย่างเหมาะสมชัดเจน

สรุปผลการวิจัยนี้สามารถอภิปรายได้ว่าการแสดงโขนชุดสีบมรรคาของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตอนองค์ตบยักษ์ปีกหั่นเป็นตอนสำคัญตอนหนึ่งที่ชูบทบาทขององค์ตบให้โดดเด่น ประเด็นที่น่าสนใจคือในรามเกียรติ์ 4 ส่วนวน มีรายละเอียดแตกต่างกัน รามเกียรติ์คำพากย์ รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และบ่อเกิดรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเหตุการณ์ที่องค์ต รบักษ์ปักหลัก แต่ไม่มีเรื่องสังหารเพื่อให้พ้นคำสาป เรื่ององค์เป็นผู้แก้คำสาป โดยการฟันคอยักษ์ปักหลักมีเฉพาะในรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยซึ่งบทโขนชุดสีมรรคาของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ นำมาใช้ ดังนั้นบทโขนสำนวนนี้จึงมีเนื้อหาที่ทำให้เกิดกระบวนการแสดงมากกว่า สำนวนอื่น นอกจากกระบวนการต่อสู้หรือกระบวนการแล้วยังมีกระบวนการสังหาร ยักษ์ปักหลักซึ่งเป็นกระบวนการอ่าวอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กรมยุทธการทหารบก. (2470). *ตำรายุทธศาสตร์*. ผู้แต่ง.
- กรมศิลปากร. (2546). *ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม 1-2*. ผู้แต่ง.
- ประพันธ์ สุขนระชาติ. (2511). *นารายณ์ลี้ปรางและพงศิในเรื่องรามเกียรติ์*.
โรงพิมพ์พระจันทร์.
- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, พระบาทสมเด็จพระ. (2549). *รามเกียรติ์ เล่ม 1- 4*.
ศิลปาบรรณาคาร.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. (2498). *รามเกียรติ์ เล่ม 1-3*.
กองการสังคีต. กรมศิลปากร.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2503). *บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์*.
โรงพิมพ์คุรุสภา.
- วาลมิกี พรหมฤๅษี. (2557). *มหากาพย์รามายณะของวาลมิกี เล่ม 2 อารัณย
กัณฑ์ กิษกินธากัณฑ์ สุนทรกัณฑ์*. (แปลโดย กุสุมา รัชภมณี, มณี ปิ่น
พรหมสุทธิรักษ์, สยาม ภัทรานูประวัตติ และนาวิวันวรรณเวช).
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. (2562).
สุจิตร์การแสดงโขนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ตอน สืบมรรคา. ม.ป.พ.
- _____. (2562). *องครบยักษ์ปักหลั่น ท่าลอยสาม* [รูปภาพ]. ม.ป.พ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2554*.
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วีรวัลย์ งามสันติกุล (บก.). (2555). *ตำราพิไชยสงคราม*. โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป. (2551). *สมญาภิธานรามเกียรติ์และชีวิตและ
งานของนาคะประทีป*. ศยาม.
- ศิราพร ณ กลาง. (2552). *ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิถีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-
นิทานพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Genep, A.V. (1960) *The Rites of Passage*. University of Chicago Press.

Thompson, S. (1955). *Motif- Index of Folk- Literature*. Indiana University Press.

Khon Performance โขนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ. (2565). *องค์คร่ำสังหาร ยักษ์ปักหลัก* [รูปภาพ]. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=4170346803037825&set=pcb.4170354439703728>